

Ks. Tomasz Wielebski*

KOŚCIELNE UWARUNKOWANIA EWANGELIZACJI W POLSCE W KONTEKŚCIE PARAFII

ECCLESIASTICAL CONDITIONS OF EVANGELIZATION IN POLAND IN THE CONTEXT OF PARISHES

Abstract: The central theme of Wednesday catechesis preached by Pope Francis in the first half of 2023 was the passion for evangelization, or apostolic zeal (Vatican, 11.01.2023). Referring to the message of Sacred Scripture and the teachings of the Second Vatican Council, the Pope reminds that the primary purpose of the Church is the shared mission of evangelization within the community (Vatican, 8.03.2023). He also notes that there is no debate about the fact that the effectiveness of evangelization primarily depends on the Holy Spirit, who is the “protagonist of preaching and the driving force of evangelization” (Vatican, 11.01.2023). Emphasizing the paramount importance of the Holy Spirit in the process of evangelization, the Pope refers to Cardinal Carlo Martini, highlighting the necessity, in pastoral plans, of starting from “sociological research, analysis, a list of difficulties, a set of expectations, and complaints” (Vatican, 8.03.2023). These thoughts also need to be related to the parish, which, according to Pope Francis, plays a crucial role in the process of evangelization (see EG 28). This idea is also present in the instruction of the Congregation for the Clergy Pastoral Conversion of the Parish Community in the Service of the Church’s Evangelizing Mission from 2020. The document notes that “although it is not the only evangelizing institution, if it retains the ability to continually reform itself and adapt, it will continue to be the Church dwelling among its sons and daughters” (3, 6). To objectively present the ecclesiastical conditions of evangelization in Poland in the context of parishes, the author first presents selected results from research conducted by CBOS regarding the perception of parish reality by Poles and their involvement in its life (1). Subsequently, the author refers to the results of research conducted by ISKK SAC and WT UKSW in 2023 among Polish pastors regarding their perspective on the parish (2). The article is complemented by showcasing selected thoughts from Polish synodal reports

* Ks. Tomasz Wielebski – prezbiter diecezji warszawsko-praskiej, doktor habilitowany (teologia pastoralna), profesor UKSW, wykładowca WSD Diecezji Warszawsko-Praskiej, dyrektor Instytutu Nauk Teologicznych UKSW, kierownik Katedry Prakseologii Pastoralnej i Organizacji Duszpasterstwa w Zakładzie Teologii Praktycznej INT UKSW, prezes Polskiego Stowarzyszenia Pastoralistów, członek Zespołu Innowacji Pastoralnych przy Instytucie Statystyki Kościoła Katolickiego SAC, ORCID: 0000-0002-1313-8514; e-mail: tomwielebski@gmail.com.

(3). These identified conditions should be considered when developing the pastoral strategy of the Church in Poland for the coming years.

Keywords: parish, evangelization, pastoral conversion and missionary ministry, sociological research findings.

Tematyką przewodnią katechez środowych głoszonych w pierwszym półroczu 2023 r. przez papieża Franciszka była „[...] pasja do ewangelizacji, czyli gorliwości apostołskiej”¹. Papież, odwołując się do przesłania Pisma Świętego, jak też nauczania II Soboru Watykańskiego, przypomina, że głównym celem istnienia Kościoła jest pełniona razem we wspólnocie ewangelizacja². Przywołując dekret o misyjnej działalności Kościoła *Ad gentes*, podkreśla, że ma on kontynuować misję Chrystusa, który został posłany, aby głosić Dobrą Nowinę ubogim. Zauważa też, że jeżeli Kościół pozostaje wierny tej drodze, jego misja jest wypełnieniem zbawczego planu Bożego w świecie i jego historii³. Według papieża Franciszka kwestią niepodlegającą dyskusji jest fakt, iż skuteczność ewangelizacji zależy w pierwszej kolejności od Ducha Świętego, będącego „protagonistą głoszenia i siłą napędową ewangelizacji”. On skłania uczniów Chrystusa do „wyjścia”, ponagляjąc ich „[...] do głoszenia wiary i pójścia na misję”⁴.

Podkreślając pierwszoplanowe znaczenie Ducha Świętego w procesie ewangelizacji, papież odwołuje się do kard. Carla Martiniego, zwracającego uwagę na konieczność wychodzenia w planach duszpasterskich od „[...] badań socjologicznych, analiz, listy trudności, zestawu oczekiwań i skarg”⁵. Dobrze koresponduje to z nauczaniem Jana Pawła II zawartym w adhortacji *Familiaris consortio*, podkreślającym, że Kościół

[...] docenia badania socjologiczne i statystyczne, o ile okazują się pożyteczne dla uchwycenia kontekstu historycznego, w którym ma on rozwijać działalność pasterską, i dla lepszego poznania prawdy⁶.

Zauważa jednocześnie, że „[...] badania te nie mogą jednak być uważane za wyraz zmysłu wiary”⁷.

¹ Franciszek. *Katecheza podczas audiencji generalnej «Pasja do ewangelizacji – gorliwość apostołska wierzącego. Powołanie do apostołstwa (Mt 9,9-13)»* (Watykan, 11.01.2023). „L’Osservatore Romano” 2023 nr 2-3 s. 37.

² Por. Tenże. *Katecheza podczas audiencji generalnej «Ewangelizacja jako postęga kościelna»* (Watykan, 8.03.2023). „L’Osservatore Romano” 2023 nr 4 s. 32.

³ Por. tamże s. 33.

⁴ Franciszek. *Katecheza podczas audiencji generalnej «Pasja do ewangelizacji»* s. 37.

⁵ Tamże.

⁶ Jan Paweł II. *Adhortacja apostołska Familiaris consortio o zadaniach rodziny chrześcijańskiej* (22.11.1981) p. 5.

⁷ Tamże.

Aby w sposób zobiektywizowany ukazać kościelne uwarunkowania ewangelizacji w Polsce, autor sięgnie do wyników różnych badań. Skupi się przede wszystkim na badaniach dotyczących parafii⁸, gdyż ona, jak pisał papież Franciszek w *Ewangelii gaudium*,

[...] chociaż [...] nie jest jedyną instytucją ewangelizacyjną, to jeśli zachowuje zdolność do nieustannego reformowania się i przystosowania, nadal będzie samym Kościołem zamieszkującym pośród swych synów i córek⁹.

Ważnym motywem skoncentrowania się na parafii jest także myśl zawarta w instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła* z 2020 r. Podkreśla ona, że będące jednym z podstawowych etapów nowej ewangelizacji

[...] nawrócenie duszpasterskie i duszpasterstwo misyjne ma szczególnie dotyczyć parafii – wspólnoty zgromadzonej wokół słowa i Eucharystii¹⁰.

Instrukcja dobitnie zauważa, że parafia stanowi

[...] środowisko ludzkie, w którym odbywa się działalność ewangelizacyjna Kościoła, celebryje się sakramenty i świadczy dzieła miłosierdzia w dynamice misyjnej, wzywa ją do dostosowywania pełnionej posługi do potrzeb wiernych i historycznych przemian¹¹.

Autor realizując swój zamiar, przedstawi najpierw wybrane wyniki badań przeprowadzonych przez CBOS odnośnie do percepcji przez Polaków rzeczywistości parafialnej i ich zaangażowania w jej życie (1). Następnie przywoła wyniki badań przeprowadzonych przez ISKK SAC i WT UKSW w 2023 r. wśród polskich proboszczów dotyczących ich spojrzenia na parafię (2). Dopełnieniem artykułu będzie ukazanie wybranych myśli z polskich raportów synodalnych (3).

1. POLSKIE PARAFIE W ŚWIETLE BADAŃ CBOS

Próbując ukazać kościelne uwarunkowania ewangelizacji w Polsce dotyczące parafii, należy sięgnąć do raportu CBOS zawierającego wyniki badań prowadzonych

⁸ Por. Według danych ISKK SAC w 2021 r. było 10 352 parafie. Por. ISKK SAC. *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*. Warszawa 2022 s. 7. <https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/ISKK_Annuario_dane_za_2021_www.pdf> [dostęp: 15.05.2023].

⁹ Franciszek. *Adhortacja apostolska Ewangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013) [dalej: EG] p. 28.

¹⁰ Kongregacja ds. Duchowieństwa. *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*. Wrocław 2020 p. 3, 6.

¹¹ Tamże p. 11, 19.

różnymi metodami w 2021 r.¹² Jego zaletą jest fakt, że znajdziemy w nim zestawienie najnowszych wyników badań z wynikami z poprzednich lat: 1994, 1999, 2005, 2008, 2011, 2014, w których też badano odbiór parafii przez Polaków. Zestawianie tych danych pozwala mówić o pewnych tendencjach.

Prowadzone w 2021 r. badania pokazały różne związki Polaków z ich lokalnymi parafiami. Okazało się, że trzy czwarte praktykujących Polaków (75%) uczestniczy w mszach św. w lokalnej parafii, a tylko 8% chodzi stale do kościoła oddalonego od miejsca swojego zamieszkania¹³. Warto podkreślić, że chociaż we wszystkich grupach społeczno-demograficznych przeważają osoby praktykujące w lokalnej parafii, to jednak występują między nimi zauważalne różnice, sięgające czasem kilkudziesięciu punktów procentowych. W swojej parafii rzadziej praktykują osoby młodsze, zwłaszcza z przedziału wiekowego 25-34 lata (64% wobec 82% wśród badanych powyżej 65. roku życia), mieszkające w większych miejscowościach (52% w największych miastach wobec 81% na wsi) oraz lepiej wykształcone (56% wśród badanych z wyższym wykształceniem wobec 87% spośród osób z wykształceniem podstawowym lub gimnazjalnym). Porównując uzyskane na przestrzeni lat wyniki badań, można zauważyć, że spada odsetek osób praktykujących poza swoją parafią. W 2005 r. 77% respondentów deklarowało praktyki

¹² Badania zostały zrealizowane od 4 do 14 listopada 2021 r. na próbie liczącej 1100 osób. Każdy respondent wybierał samodzielnie jedną z metod badawczych: wywiad bezpośredni z udziałem ankietera (metoda CAPI), wywiad telefoniczny po skontaktowaniu się z ankieterem CBOS (metoda CATI), respondent samodzielnie wypełnił ankietę internetową, do której dostęp był możliwy na podstawie loginu i hasła przekazanego w liście zapowiednim od CBOS (metoda CAWI). 56,1% respondentów przebadano metodą CAPI; 29,8% CATI i 14,1% CAWI. Por. CBOS. *Komunikat z badań «Lokalna parafia – jej postrzeganie i funkcja»* nr 5/2022. Warszawa 2022 s. 1.

¹³ Por. tamże s. 1. Z ostatniego raportu ISKK SAC opublikowanego w 2021 r. wynika, że średni wskaźnik *dominiantes* wyniósł w 2021 r. 28,3%. Nie są to jednak do końca dane miarodajne, gdyż badanie praktyk niedzielnych realizowane było 26 września 2021 r., gdy jeszcze obowiązywały dyrektywy i obostrzenia rządowe związane z pandemią COVID-19: wierni mogli zajmować połowę wszystkich miejsc w świątyniach. Czekamy na wyniki badań z 2022 r. Por. ISKK SAC. *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia* s. 23. Warto w tym miejscu przywołać dane CBOS mówiące o tym, że od marca 1992 r. do czerwca 2022 r. odsetek osób dorosłych określających się jako „wierzący” spadł z 94% do 84%, natomiast praktykujących regularnie (raz w tygodniu lub częściej) z blisko 70% do niemal 42%. Jednocześnie wzrósł odsetek niepraktykujących – z niespełna 9% do 19% – z widoczną tendencją, że im młodszy badani, tym wyższy odsetek niewierzących i niepraktykujących. Dotyczy to szczególnie grupy wiekowej 18-24 lata. W ciągu ostatnich 30 lat (1992-2022) w pokoleniu 18-24 odsetek regularnie praktykujących spadł z 69% do 23%, czyli o 46 pkt. procentowych. Odsetek niepraktykujących w tej grupie wzrósł pięciokrotnie!!! (od 8% do 40%). Również starsze pokolenia odchodzi od praktykowania wiary, ale dużo wolniej niż młodszy. W pokoleniu najstarszym (65+) spadek odsetka osób praktykujących też jest spory: w latach 1992-2022 spadł on z 73% do 54%, czyli o 19 pkt. procentowych. Odsetek niepraktykujących wzrósł z 9% do 19%. Por. CBOS. *Komunikat z badań «Polski pejzaż religijny z dalekiego planu»* nr 89/2022. Warszawa 2022 s. 1-6.

religijne w kościele w parafii działającej na swoim osiedlu/wsi, natomiast w 2021 r. o takich praktykach mówiło 58% badanych¹⁴.

Badanych Polaków zapytano też o związek z lokalną parafią. W 2021 r. o takim związku mówiło 58% respondentów, a o jego braku 39%. Porównując uzyskane wyniki badań z wynikami badań prowadzonymi we wcześniejszych latach, warto zauważyć, że na przestrzeni 22 lat o 21% spadł deklarowany związek z lokalną parafią¹⁵. Respondentów, którzy deklarowali, że nie czują więzi ze swoją parafią, zapytano o przyczyny występującego stanu rzeczy. Badani podawali różne powody. Najwięcej, bo aż 49% respondentów, stwierdziło, że są osobami wierzącymi, ale niepraktykującymi. W następnej kolejności wymieniano różne powody: są niewierzący (15%); nie podoba im się proboszcz lub inni księża z tej parafii (11%); wymaga się zbyt wysokich datków pieniężnych i w ich parafii nic się nie dzieje (7%); źle się układa współpraca między księżmi a wiernymi (5%); świeccy nie mają wpływu na sprawę parafii (4%)¹⁶.

W prowadzonych przez CBOS w 2021 r. badaniach zapytano respondentów o to, jakie funkcje, poza religijnymi, realizują ich parafie. Respondenci najczęściej deklarowali, że ich parafie organizują pielgrzymki do miejsc kultu w kraju (63%). W dalszej kolejności wskazywano na prowadzenie strony internetowej parafii (49%), organizację pomocy dla najuboższych (49%), a także pielgrzymek do miejsc kultu za granicą (39%) i wyjazdów wakacyjnych dla dzieci i młodzieży (35%), prowadzenie gazetki parafialnej (33%) czy zajęć dla młodzieży (30%). Mniej więcej co piąty badany wymieniał jeszcze organizację imprez kulturalnych (22%), porad dla rodzin (21%) oraz opieki nad ludźmi starszymi i niepełnosprawnymi (20%). Nieco rzadziej wspomniano też o opiece nad dziećmi (17%), imprezach sportowych i turystycznych (16%), opiece nad chorymi (12%), klubie emerytów i rencistów (9%), pomocy dla bezrobotnych (8%), wypożyczalni książek (8%), kawiarence parafialnej (6%), innych przedsięwzięciach, nieuwzględnionych na naszej liście (6%), kursach zawodowych i innych (3%), a także poradach medycznych (3%)¹⁷.

Pogłębiając wątek pełnionych przez parafie funkcji, zapytano także respondentów o istniejące w nich mikrostruktury. Warto zauważyć, że uzyskane wyniki są niemal identyczne z wynikami uzyskanymi w 2014 r. Najwięcej ankietowanych wymieniło różne wspólnoty religijne, takie jak Żywy Różaniec, Rodziny Nazaretańskie czy Oaza (66%, w 2014 r. 69%). Ponad połowa wspomniała o Parafialnej Radzie Duszpasterskiej (53%, w 2014 r. 54%). W dalszej kolejności wymieniano Parafialny Zespół Charytatywny (29%, w 2014 r. również 29%), Parafialną Poradnię Rodzinną (23%, w 2014 r. 24%), Koło Przyjaciół Radia Maryja (17%, w 2014 r.

¹⁴ Por. tamże s. 2

¹⁵ Por. tamże s. 3.

¹⁶ Por. tamże s. 4.

¹⁷ Por. tamże s. 5-6.

22%), Parafialne Koło Akcji Katolickiej (16%, w 2014 r. również 16%), Parafialną Radę Ekonomiczną (11%, w 2014 r. również 11%)¹⁸. Z kolei w odpowiedzi na pytanie o uczestnictwo badanych w działalności najbardziej rozpoznawalnych mikrostruktur parafialnych tylko 7% zadeklarowało przynależność do nich w swojej parafii, a 3% zadeklarowało członkostwo we wspólnocie w innej parafii. Uzyskane wyniki badań są podobne jak w 2014 r.¹⁹

Ważną kwestią jest komunikacji między parafianami a duchownymi. W tym kontekście zapytano respondentów mających kontakt ze swoją parafią o to, czy są oficjalnie informowani o jej sprawach finansowych, zarówno wydatkach, jak i dochodach. Dominowały odpowiedzi twierdzące: 60% respondentów wskazało, że jest informowana o wydatkach parafii, a 43% o jej dochodach²⁰.

Poruszając kwestię wzajemnej komunikacji, pytano także respondentów o poczucie wpływu na sprawy parafii. Wyraźnie przeważały odpowiedzi przeczące: takiego zdania było 73% badanych. Odpowiedź twierdzącą sformułował tylko co piąty badany (19%). Trzeba jednak zauważyć, że porównanie uzyskanych w 2021 r. danych z danymi z poprzednich lat pokazuje, że mamy w istocie do czynienia z pewnym wzrostem poczucia wpływu na sprawy parafii wśród wiernych. Odsetek badanych uważających, że mają taki wpływ, wzrósł w stosunku do poprzedniego pomiaru o 4 punkty procentowe (z 15% do 19%), a z kolei odsetek osób niemających takiego poczucia spadł o 8 punktów (z 81% do 73%)²¹. Skoro trzy czwarte ogółu respondentów nie ma poczucia wpływu na sprawy miejscowej parafii, warto postawić pytanie, czy chcieliby oni mieć taki wpływ. Spośród badanych osób, które na poprzednie pytanie odpowiedziały przecząco, tylko 15% wyraziło taką chęć. Zdecydowana większość z nich (78%) nie chciałaby mieć takiego wpływu. Uzyskane w 2021 r. wyniki korespondują z wynikami z 2014 r., kiedy 14% respondentów deklarowało chęć wpływu na sprawy parafii, a 82% nie chciało mieć takiego wpływu²².

2. POLSKIE PARAFIE W ŚWIETLE BADAŃ PROBOSZCZÓW REALIZOWANYCH PRZEZ ISKK SAC I WT UKSW

Po ukazaniu rzeczywistości polskich parafii widzianych oczyma osób świeckich przyjrzymy się im teraz, odwołując się do spojrzenia proboszczów. Ich jakościowe badania zostały przeprowadzone w marcu i kwietniu 2023 r. metodą Word

¹⁸ Por. tamże s. 10.

¹⁹ Por. tamże.

²⁰ Por. tamże s. 14.

²¹ Por. tamże s. 16-17.

²² Por. tamże s. 18.

Café²³. Sięgając do ich różnych wypowiedzi, dokonamy pewnej syntezy, ujmując ją w klucz diagnostyczny obecnego stanu rzeczy, jej przyczyn i działań na przyszłość²⁴.

Dominującym motywem wypowiedzi proboszczów jest niepewność codzienności i zagubienie w kontekście szybko zachodzących zmian. Są oni wycofani względem nurtu przemian, których skutki coraz wyraźniej odczuwają w życiu codziennym. Twierdzą, że kiedyś „było normalnie”, odnosząc to określenie do okresu w pracy duszpasterskiej, do której byli przygotowywani, będąc w seminarium duchownym. Teraz są zaskoczeni zachodzącymi przemianami społeczno-kulturowymi. Rozumieją je jako „stratę” normalności, zakończenie się okresu Kościoła „triumfującego”. Czują się osamotnieni w nowej sytuacji, brakuje im pomysłów i narzędzi do pracy duszpasterskiej. Ich aktywność jest raczej reaktywna wobec zmieniającej się rzeczywistości. Mają centrystyczno-klerykalną wizję parafii, która zakłada, że zarówno dynamika religijna, jak też wspólnotowa parafii opiera się na roli proboszcza.

Proboszczowie powtarzają funkcjonujące w przestrzeni eklezjalnej wypowiedzi Franciszka dotyczące konieczności realizacji duszpasterstwa misyjnego skierowanego ku peryferiom, potrzeby indywidualnego podejścia do wiernych, poszukiwania zagubionych owiec, ale nie potrafią konkretnie wskazać, jak to czynić. Nie potrafią wytyczać kierunków działań na przyszłość, nie mając pomysłów na duszpasterstwo. Trzeba jednak zauważyć, że posiadają dobrą intuicję, wskazując na konieczność zmiany strategii pracy duszpasterskiej.

²³ Metoda Word Café, określana metodą stolikową lub kawiarnianą, stanowi jedną z badawczych metod jakościowych. Angażuje ona uczestników do otwartej rozmowy w przyjaznej przestrzeni z osobami podobnie myślącymi, które są ekspertami w danej dziedzinie. Zazwyczaj jest ona stosowana w celu stymulowania współpracy i kreatywnego myślenia, mającego na celu znalezienia rozwiązań konkretnych problemów. Podczas sesji z wykorzystaniem metody World Café badane osoby wieloaspektowo analizują określone zagadnienia, pracując równolegle w małych grupach. W każdej grupie znajdują się osoby, które kierują rozmową i notują zgłaszane pomysły. Później, na wspólnym spotkaniu relacjonują one owoce prac w grupach i tylko ta upubliczniona część podlega dalszej analizie. W ten sposób wypowiedzi składane w atmosferze zaufania dają gwarancję autentyczności i zbadania stanu świadomości respondentów. Omawiana metoda została wykorzystana do badań polskich proboszczów, tak aby poznać prawdziwy stan ich świadomości. W ramach dwóch trzygodzinnych spotkań w badaniu online wzięło udział 24 proboszczów z ponad połowy polskich diecezji w Polsce. Byli to proboszczowie mający 50 lat życia i ponad 25 lat kapłaństwa. Rozmawiali oni o zaangażowaniu świeckich w parafii, o trudnościach w prowadzeniu parafii, o wyzwaniach dla polskich parafii na najbliższe 10 lat, o przygotowaniu do bycia proboszczem, realiach i potrzebach, o tematach rozmów z proboszczami oraz o swoim dniu powszednim. Metoda World Café sprawdziła się jako narzędzie podnoszące szczerą i autentyczną wypowiedź proboszczów, o czym zaświadcza ich odnoszenie się do przykładów z życia codziennego, dzielenie się doświadczeniami oraz zaangażowanie w dyskusję. W czasie badań stosowano mechanizm kontroli środowiskowej – proboszczowie rozmawiali na wskazane przez badaczy tematy z innym proboszczami, a więc z osobami o takiej samej roli społecznej, co miało wpływ na szczerą i autentyczną wypowiedź.

²⁴ Szersze omówienie wyników badań zostanie przedstawione w specjalnym raporcie.

Proboszczowie zwracają uwagę na spowodowaną przemianami społeczno-kulturowymi zmieniającą się religijność parafian, wyrażającą się m.in. malejącym procentem osób podejmujących praktyki religijne. Szczególnie zauważają odpływ młodzieży z parafii. Brakuje też w parafiach osób w wieku 40-60 lat. Według proboszczów odpływ wiernych z parafii wpływa też na sposób zmiany prowadzenia duszpasterstwa, które odchodzi od duszpasterstwa sieciowego na rzecz duszpasterstwa wędkowego. Uważają oni też, że wielu ludzi postrzega Kościół bardziej jako instytucję niż wspólnotę, za którą podejmuje się współodpowiedzialność. Zauważają słabszą wiarę świeckich i ich słabsze zaangażowanie w życie Kościoła.

Badani proboszczowie uważają, że na odejście części ludzi z Kościoła wpłynęła pandemia. Uruchomiła ona jednak wśród parafian także pozytywne procesy. W czasie jej trwania wielu z nich wychodziło z różnymi propozycjami pomocy dla innych osób. Pozytywnym skutkiem pandemii jest zauważana wielka potrzeba parafian dotycząca modlitwy adoracyjnej, powstawanie grup parafialnych i zaangażowanie liturgiczne wiernych.

Proboszczowie dostrzegają także zjawisko churchingu, podkreślając, że prowadzi on do infantylizacji duchowości. Według nich część wiernych szuka kościołów, gdzie jest „fajnie”, nie dbając o pogłębianie życia religijnego.

Proboszczowie zwracają uwagę na fakt, że muszą się bardziej zajmować kwestiami administracyjnymi niż duszpasterskimi. Podkreślają problemy dotyczące swojego utrzymania, jak też finansowania parafii. Zauważają wzrastające opłaty, a zarazem malejące wpływy „z tacy”. Według nich część wiernych nie zamawia także intencji. Dla części proboszczów jednym z ważniejszych źródeł utrzymania jest lekcja religii w szkole, która według nich przeżywa kryzys.

Ogólnie badani proboszczowie mają pozytywne podejście do rad duszpasterskich i rad ekonomicznych. Wskazując na konieczność ich istnienia, uważają, że poszerzają one punkt ich widzenia. Sądzą, że rady są dla nich wsparciem wtedy, gdy mają wpływ na ich skład. Według nich rady odziedziczone po poprzedniku utrudniają pracę. Twierdzą, że są one wtedy elementem hamującym, szczególnie w kontekście inwestycji gospodarczych.

Mówiąc o postawach swoich kolegów proboszczów, zauważają, że część z nich żyje „w bańce”, alienując się od ludzi.

Szukając przyczyn istniejącego stanu rzeczy, należy zwrócić uwagę na fakt, że badani proboszczowie wstąpili do seminarium w latach 90. XX w. i byli uczeni metod pracy duszpasterskiej w Kościele masowym. Zauważają oni dysonans pomiędzy tym, czego uczyli się w seminariach a współczesnymi wyzwaniem. Podkreślają, że minęło wiele lat od wykładów seminaryjnych do momentu nominacji ich na proboszczów. Krytykują kursy proboszczowskie, które były dla nich powtórką z teologii, zamiast poznawaniem przepisów administracyjnych (np. ZUS) i współpracy z instytucjami publicznymi. Ubolewają nad tym, że brakuje zajęć z komunikacji, które pomogłyby im w nawiązywaniu i budowaniu relacji z innymi

ludźmi. Brakuje im też spotkań formacyjnych, w ramach których można by zdobyć wiedzę o współczesnym człowieku.

Mówiąc o zaangażowaniu świeckich w życie parafii, proboszczowie podkreślają, że relacje z nimi w dużej mierze zależą od tego, jak odnosili się do nich ich poprzednicy. Według proboszczów część wiernych ma negatywne doświadczenia dotyczące niewłaściwego podejścia do kwestii finansowych. Chcą oni przejrzystości finansowej w Kościele. Proboszczowie zauważają, że wierni angażują się w życie Kościoła i wspierają go także materialnie, gdy wiedzą, jakie są potrzeby finansowe.

Według badanych proboszczów odejście wiernych z Kościoła spowodowane jest nieatrakcyjną propozycją duszpasterską, na co szczególnie zwraca uwagę młodzież.

Proboszczowie, mówiąc o czekających ich wyzwaniach, zwracają uwagę na kwestię braku powołań kapłańskich i problemy z finansowym utrzymaniem parafii, księży i remontami. Zauważają, że pojawi się konieczność łączenia parafii. Mają dobre intuicje dotyczące działań, które należy podejmować: mówią o konieczności modlitwy i adoracji, które pozwolą inaczej spojrzeć na pojawiające się problemy. Mówią też o konieczności dbania o estetykę kościelną i *sacrum*. Mając świadomość roli grup w duszpasterstwie, postulują konieczność formacji ich członków. Według proboszczów trzeba, aby księża byli wśród świeckich, „towarzysząc im w doli i niedoli”. Podkreślają, że trzeba im wskazywać i proponować różne działania i bycia obecnymi na co dzień w ich życiu. Podkreślają potrzebę poszukiwania osób, które nie przychodzą do Kościoła i otwieranie się na współpracę ze świeckimi. Twierdzą, że trzeba wykorzystać przygotowanie do sakramentów jako katechezę dorosłych. Postulują też ujednoczenie w skali ogólnopolskiej dokumentów kancelaryjnych i stworzenie ich w wersji elektronicznej po to, aby spotkania w kancelarii bardziej skoncentrowały się na rozmowie. Postulują także, aby w kurii była osoba kontaktowa, która pomoże im w rozwiązywaniu różnych problemów, w tym administracyjnych.

Mówiąc o działaniach na przyszłość, podkreślają konieczność dobrego przygotowania do pełnienia funkcji proboszcza. Zauważają też potrzebę wzajemnego dzielenia się pomysłami.

3. RAPORTY SYNODALNE

Autor pragnie teraz odwołać się do analizy raportów synodalnych z poszczególnych diecezji, którą przeprowadził wraz ze swoim adiunktem dr. M. Tutakiem pod kątem trzech kluczowych filarów zawartych w temacie odbywającego się obecnie synodu *Ku Kościołowi synodalnemu: komunio – uczestnictwo – misja*, a jej owoce znalazły się w artykule opublikowanym w wieloautorskiej monografii

o synodalności²⁵. Na potrzeby niniejszego artykułu zostaną wydobyte wątki dotyczące parafii z uwzględnieniem zgłaszanych postulatów.

Analiza diecezjalnych syntez diecezjalnych wykazała, że ich autorzy często zwracają uwagę na zacieranie się poczucia *sacrum*, brak troski o piękno liturgii, obserwowaną niechlujność w jej sprawowaniu oraz rutynę. Brakuje czynnego i świadomego zaangażowania świeckich w jej sprawowanie. Postulowana jest formacja wszystkich uczestniczących w liturgii, zwłaszcza eucharystycznej, do jej właściwego przeżywania²⁶.

Powszechnie zauważanym problemem jest słaba jakość przepowiadania słowa Bożego, zwłaszcza w ramach homilii. Warto zwrócić przy tym uwagę na fakt, że przygotowujący raporty w poszczególnych diecezjach mniej skupiali się na krytykowaniu dotychczasowego stanu rzeczy, a bardziej na poszukiwaniu rozwiązań, które pomogłyby przeciwdziałać zgłaszanym brakom. Między innymi postulowano, aby zadbać o homilie oparte na medytacji słowa Bożego i pytaniach egzystencjalnych współczesnego wiernego. Zdaniem osób przygotowujących syntezę w archidiecezji wrocławskiej

[...] najlepsze homilie rodzą się z umiejętności słuchania wiernych i autentycznego zrozumienia ich problemów ze strony księży²⁷.

Okazuje się jednak, że autorzy raportów niewiele miejsca poświęcili charyzmatom, które jako dary Ducha Świętego są przekazywane osobom i wspólnotom, aby w swej różnorodności tworzyły i dynamizowały one *communio* Kościoła. Jest to bardzo ważna kwestia, zwłaszcza w kontekście współodpowiedzialności i współuczestnictwa osób świeckich w życiu Kościoła. Dlaczego tak mało miejsca poświęcono charyzmatom? Jedną z prób odpowiedzi może być fakt, że w duszpasterstwie w niewielkim stopniu z nich się korzysta. Taką odpowiedź sugeruje cytat z syntezy archidiecezji wrocławskiej: „Brakuje rozeznawania charyzmatów i przestrzeni na dzielenie się nimi”²⁸. Na podstawie analizy syntez diecezjalnych można wysnuć wniosek, że w duszpasterstwie przeakcentowany jest wymiar urzędowy Kościoła, a niedoceniony wymiar charyzmatyczny. Brakuje więc równowagi, która gwarantuje właściwy rozwój i dynamizm wspólnoty kościelnej. Aby jednak tak było, konieczna jest odpowiednia formacja do odkrywania charyzmatów przez osoby wierzące, zarówno na poziomie wspólnot, jak i jednostek. Formacji takiej

²⁵ Por. M.J. Tutak, T. Wielebski. *Ku Kościołowi synodalnemu w Polsce. Komunia, uczestnictwo, misja*. W: *Synodalność wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*. Red. M.J. Tutak, T. Wielebski. Warszawa 2023 s. 265-312.

²⁶ Por. tamże s. 291.

²⁷ Tamże s. 292.

²⁸ Tamże s. 293.

wymagają nie tylko świeccy, ale także kapłani, zwłaszcza proboszczowie, którzy odpowiadają za odpowiednie gospodarowanie tymi darami²⁹.

Często poruszonym zagadnieniem w diecezjalnych syntezach synodalnych jest kwestia komunikacji. W wielu z nich nazwano ją wprost złą bądź jednostronną, czyli ukierunkowaną z góry ku dołowi. Autorzy syntez postulują konieczność jej zmiany, zwłaszcza poprzez pracę parafialnych rad duszpasterskich, grup religijnych i właściwe wykorzystanie mediów³⁰.

Czytając syntezę, należy zwrócić uwagę na fakt, że w wielu parafiach widoczny jest brak „kultury spotkania”, do której budowania namawia papież Franciszek. Przyczyną tego stanu rzeczy jest klerykalizm, który utrwała dystans między podmiotami duszpasterstwa. Widoczna jest także indywidualistyczna postawa wielu ludzi wobec Kościoła jako wspólnoty i niewłaściwe realizowanie idei komunii na poziomie parafialnym. Warto przywołać tutaj fragment syntezy z diecezji warszawsko-praskiej: „[...] we wspólnocie wszyscy się znają, w parafii panuje anonimowość”³¹. Trudno też mówić o właściwym rozumieniu poczucia wspólnoty, skoro syntezy sygnalizują ekskluzywizm grup religijnych oraz złe relacje między nimi. Doskonale obrazuje to cytat z syntezy z archidiecezji wrocławskiej:

Kościół jest jak mieszkanie z osobnymi pokojami, które nie łączą się ze sobą nawet ścianami³².

Często parafie nie są odbierane jako wspólnoty w rozumieniu *communio*, nie realizują zarazem potrzeby przynależności i więzi³³.

Bardzo powszechną w syntezach jest krytyka funkcjonowania rad duszpasterskich. Rysuje się taki obraz rad parafialnych, których istota nie jest właściwie rozumiana, zwłaszcza przez duchownych. Świeccy bowiem widzą w nich miejsce do realizacji współuczestnictwa i współodpowiedzialności. Zderzają się jednak z rzeczywistością, która utwierdza ich w przekonaniu, że nie są podmiotowo traktowani w Kościele. Rady oceniane są jako twory fikcyjne, bez realnego wpływu czy chociażby pola do dyskusji nad zarządzeniami proboszcza. Przyczyną, ale także skutkiem fasadowego funkcjonowania tych rad może być sygnalizowany w syntezach problem doboru ich członków, który jest nieprzejrzysty bądź nie odpowiada strukturze reprezentowanej wspólnoty parafialnej³⁴.

W większości syntez zwraca się uwagę na dystans, jaki istnieje między świeckimi i duchownymi. Na podstawie syntez z diecezji można wskazać dwie główne jego przyczyny. Jedną z nich jest brak postawy słuchania ze strony duchownych,

²⁹ Por. tamże s. 294.

³⁰ Por. tamże.

³¹ Tamże s. 295.

³² Tamże.

³³ Por. tamże.

³⁴ Por. tamże s. 296.

a drugą „postawa służbowa”, w której Kościół jest traktowany jako domena duchownych. Przyczyny i konsekwencje tej diagnozy można znaleźć w wypowiedzi zawartej w syntezie z diecezji bielsko-żywieckiej:

Poczucie niewysłuchania i bycia niedocenionym działa paraliżująco i prowadzi do wycofywania się i powstrzymywania się przed zabieraniem głosu na forum, rodzi lęk przed uprzedzającą klasyfikacją i szufladkowaniem. Przewyciężenie tych trudności mogłoby otworzyć ukryty potencjał parafii³⁵.

Lektura syntez synodalnych pokazuje, że w Kościele w Polsce mamy do czynienia z sytuacją, w której świeccy nie są za niego współodpowiedzialni. W syntezach trudno znaleźć jednoznaczną przyczynę tego stanu rzeczy, co dobrze oddaje cytat z diecezji siedleckiej:

Są świeccy, którzy nie chcą brać tej odpowiedzialności, ale są też duchowni, którzy nie chcą dopuścić wiernych do współdecydowania i współodpowiedzialności³⁶.

Druga z przyczyn, często sygnalizowana w syntezach, dotyczy ogólnie braku współpracy między świeckimi i duchownymi, który, jak przeczytamy w syntezie z diecezji radomskiej, wynika z braku „wzajemnego zaufania i otwarcia”³⁷. Dostrzegany bardzo wyraźnie dystans istniejący na różnych szczeblach rzeczywistości kościelnej wskazuje na brak zaufania i otwartości oraz fundamentalnych czynników niezbędnych do budowania wspólnoty. Jeszcze bardziej ten dystans daje o sobie znać w relacjach duchowni – świeccy, gdzie ci ostatni nie czują się traktowani podmiotowo. Konkluzje tych spostrzeżeń nie są zbyt pozytywne, gdyż pokazują, jak daleko Kościołowi w Polsce do spojrzenia w perspektywie Ludu Bożego³⁸.

Analiza raportów synodalnych pozwala dostrzec, na jakim etapie realizacji myśli synodalnej jest Kościół w Polsce. Jeżeli duszpasterstwo w parafiach miało być oparte na trzech filarach zarysowanych w dokumentach synodalnych, to z pewnością w polskiej rzeczywistości trzeba poczynić wiele wysiłków, by je właściwie i równomiernie wzmacniać. Bez tego bowiem trudno będzie mówić o budowaniu Kościoła jako Ludu Bożego.

* * *

Nie sposób w tego typu opracowaniu scharakteryzować wszystkich kościelnych uwarunkowań ewangelizacji w Polsce w kontekście parafii. Autor, sięgając do trzech źródeł: wyników badań prowadzonych przez CBOS, badań polskich

³⁵ Tamże s. 296-297.

³⁶ Tamże s. 297.

³⁷ Por. tamże.

³⁸ Por. tamże.

proboszczów i raportów synodalnych, wskazał na niektóre z nich. Wyłaniający się z nich obraz nie jest obrazem optymistycznym. Widoczny jest spadek liczby osób podejmujących praktyki religijne w parafiach i osłabienie z nimi więzi. W wielu parafiach panuje anonimowość, klerykalizm i dystans między wiernymi świeckimi i duchownymi. Tylko w połowie polskich parafii są parafialne rady duszpasterskie, a w jednej dziesiątej parafialne rady ekonomiczne. Często ich działalność jest fikcyjna. Zauważa się niski poziom troski o jakość liturgii i homilii. Proboszczowie nie są właściwie przygotowani do wyzwań współczesności, zdając sobie zarazem sprawę z konieczności podejmowania nowych działań, w tym współpracy z wiernymi świeckimi. Każdy czytelnik, odwołując się do swoich doświadczeń, mógłby jeszcze sam wskazywać na inne mankamenty działalności polskich parafii. Ogólnie podsumowując sytuację w nich panującą, można przywołać diagnozę Franciszka zawartą w *Evangelii gaudium*, podkreślającego, że

[...] wezwanie do rewizji i odnowy naszych parafii nie przyniosło jeszcze wystarczających owoców, aby były one bliżej ludzi i były środowiskami żywej komunii i uczestnictwa oraz ukierunkowały się całkowicie na misję³⁹.

Co robić w istniejącej sytuacji? Chociaż nie jest zamiarem autora ukazywanie kierunków działań, ale przede wszystkim zdiagnozowanie uwarunkowań kościelnych ewangelizacji w kontekście parafii, to pragnie on zwrócić uwagę na to, o czym pisał już Paweł VI w *Evangelii nuntiandi*: Kościół

[...] jako głosiciel Ewangelii, zaczyna swe dzieło od ewangelizowania samego siebie⁴⁰.

Z kolei papież Franciszek zachęca

[...] do śmiałości i kreatywności w tym zadaniu, przemyślenia na nowo celów, stylu i metod ewangelizacyjnych swojej wspólnoty. Określenie celów bez stosownych wspólnotowych poszukiwań środków, aby je osiągnąć, skazane jest na przekształcenie się w czystą fantazję⁴¹.

Należy życzyć, aby duszpasterstwo realizowane w Polsce przez harmonijnie współpracujących i otwartych na działanie Ducha Świętego duchownych i świeckich zawsze służyło celowi istnienia Kościoła, jakim jest ewangelizacja, nie stając się „czystą fantazją”, rezygnując zarazem „[...] z wygodnego kryterium duszpasterskiego, że «zawsze się tak robiło»”⁴². W tym kontekście wydaje się konieczne, aby przedstawione przez autora uwarunkowania były uwzględnione przy budowaniu strategii duszpasterskiej Kościoła w Polsce na najbliższe lata.

³⁹ EG 29.

⁴⁰ Paweł VI. *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi o ewangelizacji w świecie współczesnym* (8.12.1975) p. 15.

⁴¹ EG 33.

⁴² Tamże.

BIBLIOGRAFIA

- ISKK SAC: *Annuario Statisticum Ecclesiae in Polonia. Dane za rok 2021*. Warszawa 2022. <https://www.iskk.pl/images/stories/Instytut/dokumenty/ISKK_Annuario_dane_za_2021_www.pdf> [dostęp: 15.05.2023].
- CBOS: *Komunikat z badań «Lokalna parafia-jej postrzeganie i funkcja»* nr 5/2022. Warszawa 2022.
- CBOS: *Komunikat z badań «Polski pejzaż religijny z dalekiego planu»* nr 89/2022. Warszawa 2022.
- Jan Paweł II: *Adhortacja apostolska Familiaris consortio o zadaniach rodziny chrześcijańskiej* (22.11.1981).
- Franciszek: *Adhortacja apostolska Evangelii gaudium o głoszeniu Ewangelii w dzisiejszym świecie* (24.11.2013).
- Franciszek: *Katecheza podczas audiencji generalnej «Pasja do ewangelizacji – gorliwość apostolska wierzącego. Powołanie do apostołstwa (Mt 9,9-13)»* (Watykan, 11.01.2023). „L'Osservatore Romano” 2023 nr 2-3 s. 37-39.
- Franciszek: *Katecheza podczas audiencji generalnej «Ewangelizacja jako posługa kościelna»* (Watykan, 8.03.2023). „L'Osservatore Romano” 2023 nr 4 s. 32-34.
- Kongregacja ds. Duchowieństwa: *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła*. Wrocław 2020.
- Paweł VI: *Adhortacja apostolska Evangelii nuntiandi o ewangelizacji w świecie współczesnym* (8.12.1975).
- Tutak M.J., Wielebski T.: *Ku Kościołowi synodalnemu w Polsce. Komunia, uczestnictwo, misja*. W: *Synodalność wyzwaniem dla Kościoła w Polsce*. Red. M.J. Tutak, T. Wielebski. Warszawa 2023.

Streszczenie: Tematyką przewodnią katechez środowych głoszonych w pierwszym półroczu 2023 r. przez papieża Franciszka była pasja do ewangelizacji, czyli gorliwości apostolskiej (Watykan, 11.01.2023). Papież, odwołując się do przesłania Pisma Świętego i nauczania II Soboru Watykańskiego, przypomina, że głównym celem istnienia Kościoła jest pełniona razem we wspólnocie ewangelizacja (Watykan, 8.03.2023). Zauważa też, że kwestią niepodlegającą dyskusji jest fakt, iż skuteczność ewangelizacji zależy w pierwszej kolejności od będącego „protagonistą głoszenia i siłą napędową ewangelizacji” Ducha Świętego (Watykan, 11.01.2023). Podkreślając pierwszoplanowe znaczenie Ducha Świętego w procesie ewangelizacji, odwołuje się do kard. Carla Martiniego, zwracającego uwagę na konieczność wychodzenia w planach duszpasterskich od „badań socjologicznych, analiz, listy trudności, zestawu oczekiwań i skarg” (Watykan, 8.03.2023). Wspomniane myśli trzeba też odnieść do parafii, która według papieża Franciszka ma ważną rolę do odegrania w procesie ewangelizacji (zob. EG 28). Ta myśl zawarta jest również w instrukcji Kongregacji ds. Duchowieństwa *Nawrócenie duszpasterskie wspólnoty parafialnej w służbie misji ewangelizacyjnej Kościoła* z 2020 r. Dokument zauważa, że „[...] chociaż [...] nie jest ona jedyną instytucją ewangelizacyjną, to jeśli zachowuje zdolność do nieustannego reformowania się i przystosowania, nadal będzie samym Kościołem zamieszkującym pośród swych synów i córek” (3, 6). Aby w sposób zobiektywizowany ukazać kościelne uwarunkowania ewangelizacji w Polsce w kontekście parafii, autor przedstawia najpierw wybrane wyniki badań realizowanych przez CBOS odnośnie do percepcji przez Polaków rzeczywistości parafialnej i ich zaangażowania w jej życie (1). Następnie przywołuje wyniki badań przeprowadzonych przez ISKK SAC i WT UKSW w 2023 r.

wśród polskich proboszczów dotyczących ich spojrzenia na parafię (2). Dopełnieniem artykułu jest ukazanie wybranych myśli z polskich raportów synodalnych (3). Wskazane uwarunkowania powinny być uwzględnione przy budowaniu strategii duszpasterskiej Kościoła w Polsce na najbliższe lata.

Słowa kluczowe: parafia, ewangelizacja, nawrócenie pastoralne i duszpasterstwo misyjne, wyniki badań socjologicznych.

